

پایایی و ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه نگرش مذهبی در جمعیت دانشجویی

*فاطمه رحمتی نجار کلائی^۱، محمد رضا جعفری^۲، جعفر انیسی^۳، مجید تلخایی^۴

چکیده

مقدمه: مطالعات نشان داده است مذهبی بودن یک عامل محافظت کننده از بیماری و اختلالات روانی است. لذا مطالعه نگرش‌های مذهبی در جمعیت جوان ایرانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پژوهش با هدف بررسی پایایی و ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه نگرش سنج مذهبی در راستای ایجاد ابزار مناسب بومی برای اندازه‌گیری نگرش دینی انجام شده است.

روش بررسی: ۴۲۸ نفر از دانشجویان ورودی جدید ۹۰-۹۱ دانشگاه تهران طی نمونه‌گیری سهمیه‌ای و وزنی انتخاب شده و به سوالات پرسشنامه ۲۵ سؤالی نگرش سنج مذهبی پاسخ دادند. در این مطالعه جهت بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی و جهت بررسی پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد.

یافته‌ها: جامعه آماری متشکل از ۴۲۸ دانشجو بود که میانگین سنی آنها $23/2 \pm 5/1$ سال و اکثریت (۹۱٪) مجرد و (۸۱/۱٪) غیر شاغل و (۶۰٪) آنها نیز شهرستانی بودند. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان دهنده سه عامل با تبیین (۶۵٪) واریانس و شاخص کیسن مایر الکین (۹۶٪) گردید. مؤلفه‌ها شامل: مذهب به‌عنوان عامل حمایت کننده در زندگی، مذهب به‌عنوان نیاز درونی و عدم دین باوری (سکولار) بود. این عوامل نیز بوسیله تحلیل عاملی تأییدی مورد تصدیق قرار گرفت. پایایی پرسشنامه نیز توسط روش الفای کرونباخ برابر (۹۴٪) گزارش گردید.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه شاخص‌های روایی و پایایی پرسشنامه همگی در حد مطلوبی گزارش گردیدند می‌توان از پرسشنامه نگرش سنج مذهبی ۲۵ سؤالی به‌عنوان پرسشنامه‌ای روا و پایا در اندازه‌گیری نگرش دینی استفاده نمود.

کلمات کلیدی: نگرش مذهبی، دانشجویان، پایایی

فصلنامه علمی پژوهشی ابن سینا / اداره بهداشت، امداد و درمان نه‌اجال(سال شانزدهم، شماره اول و دوم، بهار و تابستان ۱۳۹۳، مسلسل ۴۷-۴۶) تاریخ دریافت: ۹۳/۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۳/۳/۲۷

۱. استادیار، تهران، ایران، مرکز تحقیقات بهداشت نظامی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج) *مؤلف مسئول

fatemeh_rahmaty@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد روان‌شناسی، ساوه، ایران، واحد علوم و تحقیقات ساوه، دانشگاه آزاد ساوه

۳. کارشناسی ارشد روان‌شناسی، تهران، ایران، مرکز تحقیقات علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)

۴. کارشناسی ارشد آمار، تهران، ایران، دانش آموخته، گروه آمار، دانشکده علوم ریاضی، دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

مذهبی بودن مستلزم اتصال بین مفاهیم شناختی عاطفی رفتاری بین فردی و فیزیولوژیک بین مذهب و معنویت است. مذهب معمولاً به بستری از تعهدات ایدئولوژیک و بنیادی اطلاق می‌گردد [۱]. مطالعات زیادی از ارتباط بین مذهب/معنویت و سلامتی سخن به میان آورده‌اند. به‌عنوان مثال سورنسن^۱ ارتباطی بین حضور معنوی و سطح پایین‌تر فشارخون را نشان داده‌اند [۲]. همچنین مشخص شده استفاده از اماکن مذهبی عامل محافظتی در برابر افسردگی است [۳]. توابی و ایران‌پور در مطالعه خود ارتباط بین باورهای مذهبی و سلامت روان را نیز تأیید نمودند [۴]. تطابق معنوی و مذهبی در فرایند تطبیق با بیماری سرطان نیز نقش دارد [۵]. نخعی نیز در مطالعه خود در دانشجویان کرمانی نشان داد رفتارهای مذهبی عامل حفاظتی در برابر استعمال سیگار است [۶]. همچنین بر خلاف آن، عدم سازمان‌دهی مذهبی در خود گزارش دهی خشونت خانوادگی نقش دارد [۷].

پرسشنامه‌های نگرش مذهبی و جهت‌گیری معنوی و باور دینی متفاوتی وجود دارد. از اولین پرسشنامه‌های سنجش نگرش مذهبی می‌توان به پرسشنامه علوان آبادی که مبنای فرافکنی دارد و مبتنی بر ۲۰ سؤال کامل کردنی و ۵ سؤال به‌صورت حکایت اشاره نمود. طراح پرسشنامه هیچ گزارشی در مورد روایی و پایایی ساخت ابزار ارایه نکرده است [۸]. در مطالعه عاطف وحید در بیماران سرطانی به منظور بررسی تطابق فرد با بیماری سرطان به‌کار گرفته شد [۹]. همچنین خدایاری‌فرد پرسشنامه چهل سؤالی نگرش مذهبی را در دانشگاه تهران ساخت که در مطالعه کرمانی مامازندی در دبیران پاک دشت به‌کارگیری شد [۱۰]. پرسشنامه نگرش سنج مذهبی گلریز دارای ۲۵ جمله نگرشی است که آزمودنی باید میزان باور خود را در زمینه هر کدام از عبارتها روی مقیاس لیکرت مشخص کند. اعتبار این آزمون به روش همبستگی با آزمون

آپورت ۰/۸۰ است. این پرسشنامه در گروه‌های شناخته شده به‌کار برده شده و می‌تواند بین گروه‌ها تفاوت بگذارد [۱۱]. اکثر مطالعات که در زمینه نگرش مذهبی در ایران انجام شده است از این پرسشنامه استفاده نموده‌اند. در کشور پرسشنامه حاضر تا به حال هم‌زمان تحلیل عاملی تشریحی و تأییدی نشده بود. مطالعه حاضر با هدف بررسی روایی سازه و پایایی درونی پرسشنامه مذکور در دانشجویان انجام شده است.

روش بررسی

این پژوهش از نوع مطالعات توصیفی-تحلیلی و مقطعی است. جامعه مطالعه شوندگان این تحقیق را کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل ورودی جدید مهر ماه ۹۰-۹۱ دانشگاه تهران تشکیل می‌داد. شیوه نمونه‌گیری به‌صورت طبقه‌ای متناسب^۲ برحسب مقطع تحصیلی و رشته انجام شده است. دانشجویان دانشگاه تهران عمدتاً به سه رشته فنی و مهندسی/علوم پایه و علوم انسانی تقسیم می‌شوند. لذا ابتدا دانشجویان بر حسب رشته و مقطع تحصیلی و جنسیت به طبقات مختلف تقسیم شدند و از هر طبقه متناسب با حجم هر طبقه تعداد نمونه‌های مورد نظر انتخاب شدند.

پرسشنامه‌ها با کسب رضایت شفاهی و توضیح هدف تحقیق از طریق پرسش‌گران با تجربه ارایه شد. در این مطالعه پاسخ دهندگان بدون اجبار و با آرامش خاطر به سؤالات پرسشنامه که بدون نام بود پاسخ داده و در نهایت داده‌های جمع‌آوری شده به‌صورت جمعی و نه فردی تحلیل گشت.

برآورد حجم نمونه با خطای کمتر از ۵٪ و توان ۸۰٪، براساس فرمول تخصیص‌بندی نیمین حدوداً ۴۵۰ نفر برآورد شده است که با احتساب ریزش، از طریق فرمول زیر محاسبه گردید که از این تعداد ۴۲۸، ۲۲ پرسشنامه برگشت ننموده و لذا حذف گردیده است.

پاسخ سؤالات بر مبنای طیف لیکرت، ۵ طیفی بوده از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم دامنه پاسخ‌دهی داشت. شیوه

2. Proportional Stratified Random Sampling

1. Sorensen

جدول ۲- میانگین، انحراف معیار و ضریب آلفای کرونباخ سه مؤلفه استخراجی از مقیاس نگرش سنج دینی

مؤلفه‌ها	تعداد ضریب آلفای	میانگین $\pm$ انحراف
سؤالات	کرونباخ	معیار
مؤلفه ۱ مذهب به‌عنوان عامل حمایت‌کننده در زندگی	۱۰	۰/۸۹
مؤلفه ۲ مذهب به‌عنوان نیاز درونی	۸	۰/۸۸
مؤلفه ۳ عدم دین باوری (سکولار)	۶	۰/۸۴
کل سؤالات	۲۵	۰/۹۴

درونی دارد آلفای کرونباخ است [۱۲]. میزان آلفای کرونباخ یا همسانی درونی سؤالات کل پرسشنامه در حد ۰/۹۴ بود که سه عامل نیز از همسانی خوبی برخوردار بودند. بیشترین میزان آلفا متعلق به عامل نگرش مذهبی به‌عنوان یک عامل حمایت‌کننده در زندگی فردی و اجتماعی بود و کمترین مربوط به عامل باور سکولار بود. شایان ذکر است که آلفای بین ۰/۸ و ۰/۹ همسانی درونی بالایی را نشان می‌دهد و عمدتاً آلفای ۰/۷ و بزرگتر نشان‌دهنده پایداری درونی مطلوب است [۱۳، ۱۴]. میانگین و انحراف معیار عوامل استخراجی همچنین در جدول ۲ ذکر شده است که حاکی از این است که نگرش دینی دانشجویان پایین‌تر از حد متوسط در مورد عوامل ۱ و ۲ است. (جدول ۲)

آزمون کرویت بارتلنت نشان داد که پیش فرض‌های مورد نیاز و مربوط به استفاده از روش تحلیل عاملی رعایت شده‌اند و از حد تعیین شده نیز بیشتر می‌باشند. به‌طوری که نتیجه آزمون کفایت حجم نمونه ۹۶ به‌دست آمد که در حد مطلوبی است و نتیجه آزمون کرویت بارتلنت نیز معنی‌دار به‌دست آمد ($p < 0.001$) از این رو ادامه و استفاده از سایر مراحل تحلیل عاملی مانعی ندارد و مجاز به استفاده از این روش آماری هستیم زیرا تمامی پیش فرض‌های لازم رعایت شده است. ابتدا تحلیل عاملی با روش مؤلفه‌های اصلی انجام شد. که سه عامل با ارزش ویژه بالاتر از یک استخراج شدند. ۵۲٪ واریانس کل

جدول ۱- ویژگی‌های دموگرافیک دانشجویان شرکت‌کننده در مطالعه

ویژگی‌های جمعیت شناختی	تعداد	درصد
جنسیت		
زن	۲۲۸	۵۶
مرد	۱۸۷	۴۴
وضعیت تاهل		
مجرد	۳۸۵	۹۱
متاهل	۳۸	۹
وضعیت شغلی		
شاغل	۷۹	۱۸/۹
غیر شاغل	۳۳۸	۸۱/۱
مقطع تحصیلی		
کارشناسی	۱۵۰	۲۵/۵
کارشناسی ارشد	۲۷۳	۶۴/۵
وضعیت بومی بودن		
۱۶۷	۴۰	
۲۵۳	۶۰	

نمره‌دهی سؤالات از امتیاز یک تا ۵ بوده و کمترین امتیاز بدین ترتیب ۲۵ و بیشترین ۱۲۵ بوده است. در این تحقیق دانشجویان علاوه بر پرسشنامه ۲۵ سؤالی نگرش سنج مذهبی، پرسشنامه‌ای حاوی فرم مشخصات دموگرافیک شامل سؤالاتی مانند سن، جنس، وضعیت تاهل، دین، وضعیت اشتغال، محل سکونت و مقطع تحصیلات دانشجویان، نوع بومی بودن را تکمیل نمودند.

پرسشنامه‌های قابل استفاده که تعداد ۴۲۸ پرسشنامه است کدبندی گردید و با استفاده از نرم افزار آماری SPSS16 و Lisrel8.5 داده‌ها تجزیه و تحلیل شد. روش‌های آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار، همبستگی) و استنباطی (تحلیل عاملی اکتشافی، تحلیل عاملی تأییدی) برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

یافته‌ها

نمونه حاصله متشکل از ۴۲۸ دانشجوی بود که میانگین سنی آنها $23/2 \pm 5/1$ سال بود و اکثریت مجرد (۹۱٪) و غیر شاغل (۸۱/۱٪) و غیر بومی (۶۰٪) بودند. (جدول ۱)

یکی از روش‌هایی که میزان قابلیت مقایسه پاسخ افراد را روی یک مقیاس می‌سجد و برای بررسی همسانی درونی^۱ سازه‌ها به کار می‌رود و بیشترین کاربرد را در سنجش پایداری

1. Internal consistency

جدول ۳- وزن‌های عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی اکتشافی باروش مؤلفه‌های اصلی* قبل از چرخش

عوامل استخراجی			سؤالات
عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	
۰/۲۶۴	-۰/۱۶۲	۰/۷۶۶	۱. مذهب به انسان کمک می‌کند که توازن و ثبات را در رفتار خویش حفظ کند.
۰/۲۵۰	-۰/۱۲۳	۰/۸۰۹	۲. مذهب بسیاری از سؤالاتی را که در زندگی مطرح‌اند را پاسخگو می‌باشد.
-۰/۰۲۴	-۰/۴۳۲	-۰/۶۴۱	۳. من احساس می‌کنم که در زندگی چیزهای مهم‌تر از مذهب هم وجود دارند.
۰/۳۱۵	-۰/۱۳۸	۰/۶۷۹	۴. در اعتقادات دینی و مذهبی باید همه چیز حتی جان را هم فدا کرد.
-۰/۳۲۳	۰/۴۸۰	۰/۵۲۸	۵. لزومی ندارد که در ضمن اعتقاد به خداوند به زندگی پس از مرگ نیز معتقد باشیم.
۰/۰۱۶	-۰/۱۲۹	۰/۷۹۵	۶. اعتقادات دینی، آرامش روانی ایجاد می‌کنند.
-۰/۱۱۶	-۰/۱۱۸	۰/۸۰۸	۷. تفکر دینی روحیه نوع دوستی را تقویت می‌کند.
۰/۱۵۶	-۰/۱۲۲	۰/۸۱۳	۸. مراکز دینی اصیل جایگاه مناسبی برای رشد شخصیت افراد هستند.
۰/۳۲۲	-۰/۱۴۳	۰/۵۳۸	۹. جامعه انسانی به تعلیم و تربیت دینی نیازمند است.
۰/۱۴۹	-۰/۰۹۹	۰/۸۴۳	۱۰. قوانین و احکام دینی با طبیعت انسانی تناسب و توافق دارند.
۰/۱۴۲	-۰/۱۲۹	۰/۷۹۴	۱۱. اگر افرادی که در رأس کارهای مهم قرار دارند پایبند به دین باشند، بسیاری از مشکلات اجتماعی حل خواهند شد.
۰/۱۴۷	-۰/۱۱۱	۰/۸۶۳	۱۲. هدف‌های اساسی زندگی انسان باید مبنای مذهبی داشته باشد.
-۰/۱۷۶	-۰/۱۱۹	۰/۸۱۵	۱۳. عبادت خداوند بالاترین لذات زندگی است.
۰/۲۷۵	۰/۵۰۶	۰/۴۹۲	۱۴. انسان باید قلبش پاک باشد، انجام فرایض مذهبی شرط نیست.
-۰/۲۰۴	-۰/۱۵۶	۰/۷۹۹	۱۵. در همه امور زندگی به دعا و توسل نیازمندیم.
-۰/۲۳۷	-۰/۰۶۳	۰/۸۳۰	۱۶. انسان باید به وعده‌های خداوند در قرآن ایمان داشته باشد.
۰/۱۸۱	۰/۵۵۱	۰/۴۵۸	۱۷. همواره گردش‌های توریستی را بر سفرهای زیارتی ترجیح می‌دهم.
-۰/۱۱۲	-۰/۰۶۲	۰/۷۲۱	۱۸. کتاب‌های آسمانی باید راهنمای مردم قرار گیرند.
۰/۰۹۱	۰/۶۳۲	۰/۴۷۱	۱۹. تقید(پایبندی) به دین در همه شرایط زندگی لازم نیست.
۰/۰۲۱	-۰/۰۷۴	۰/۸۶۱	۲۰. باید اعتقادات دینی را در زندگی روزمره به کار گرفت.
-۰/۱۷۵	-۰/۱۴۱	۰/۸۱۶	۲۱. دعا و طلب هدایت از خداوند، انسان را از وسوسه‌های هوای نفس باز می‌دارد.
-۰/۱۰۴	۰/۴۷۱	۰/۵۵۱	۲۲. دین باعث گسترش خرافات در ذهن انسان می‌شود.
-۰/۴۱۳	-۰/۰۶۸	۰/۷۳۲	۲۳. هنگام اخذ تصمیمات مهم باید از خداوند کمک خواست.
-۰/۲۱۲	-۰/۱۰۹	۰/۷۲۵	۲۴. مومن باید علاوه بر نمازهای روزانه در خلوت نیز به دعا و نیایش بپردازد.
-۰/۳۶۰	۰/۰۱۳	۰/۷۶۱	۲۵. نذورات و صدقات باعث رفع مشکلات و پیشگیری از خطرات زندگی می‌شوند.

Principal Component Analysis *

(جدول ۳)

نتایج تحلیل مؤلفی با چرخش واریماکس ارایه شده در جدول ۴ نشان می‌دهد با توجه به سؤال‌های پرسشنامه، کل واریانس توضیح داده شده برابر با ۶۵/۱۳۵٪ می‌باشد. نتایج بار عاملی سؤال‌ها نشان می‌دهد که بار عاملی تمامی سؤال‌ها در حد قابل قبول و بالاتر از ۵۰ هستند. در مؤلفه ۱ بیشترین واریانس مربوط به سؤال ۲ در مؤلفه ۲ مربوط به سؤال ۲۳ است. همچنین در مؤلفه ۳ نیز بیشترین بار عاملی مربوط به سؤال ۱۹ است.

مربوط به عامل مؤلفه ۱ (نگرش به‌عنوان یک عامل حمایت کننده) بود. از بین سؤالات مؤلفه ۲ (مذهب بسیاری از سؤالاتی را که در زندگی مطرح‌اند را پاسخگو می‌باشد) بیشترین واریانس مقیاس را داشت. در مؤلفه ۲ بیشترین واریانس مربوط به سؤال ۲۵ (نذورات و صدقات باعث رفع مشکلات و پیشگیری از خطرات زندگی می‌شوند) است. در مؤلفه ۳ (عدم دین باوری) سؤال ۱۹ (تقید(پایبندی) به دین در همه شرایط زندگی لازم نیست، بیشترین میزان را تحت پوشش قرار می‌دهد. این سه عامل روی هم ۶۵٪ واریانس مقیاس را تبیین می‌کنند

پس از تحلیل عاملی اکتشافی، به منظور تأیید ساختار عاملی فرض شده، استفاده از برنامه لیزرل تحلیل عاملی تأییدی انجام شد. جدول ۵ مهمترین پارامترهای الگوی اندازه‌گیری مؤلفه‌های پرسشنامه را نشان می‌دهد. مهمترین آماره برازش، آماره مجذور خی است. این آماره میزان تفاوت ماتریس مشاهده شده و برآورد شده را اندازه می‌گیرد. عدم معناداری این آماره، برازش مدل را با داده‌ها نشان می‌دهد مقدار کمتر از ۰/۰۵ برای شاخص ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب^۱ و مقادیر بالاتر از ۰/۹ برای شاخص نیکویی برازش^۲ و شاخص تعدیل شده نیکویی برازش^۳ به عنوان ملاک‌های انطباق الگو با داده‌های مشاهده شده در نظر گرفته شد. همان‌طور که بیان گردید، شاخص‌های نیکویی برازش مدل همگی در حد قابل قبولی قرار دارند. بنابراین تحلیل عاملی تأییدی نیز بر رویی سازه این پرسشنامه نیز اشاره نمود.

بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه به بررسی روایی سازه و پایایی پرسشنامه نگرش سنج ۲۵ سؤالی در جامعه دانشجویان تازه پذیرفته شده دانشگاه تهران پرداخت و نتایج حاکی از اخذ سه مؤلفه: مذهب به‌عنوان عامل حمایت‌کننده در زندگی، مذهب به‌عنوان نیاز درونی و عدم دین باوری بود. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نیز شاخص‌های برازش مطلوب عوامل را نشان داد. در صورتی که طبق بررسی نویسنده، مؤلفه‌های پرسشنامه فوق در مقالات ذکر نشده بود.

پرسشنامه‌های سنجش معنویت و مذهب می‌تواند رفتار، اعتقادات، نگرش را بسنجد. همچنین ابعاد انگیزشی، شناختی، عاطفی، آمادگی برای عمل را نیز در نظر می‌گیرند. اکثر پرسشنامه‌های استاندارد و معتبر معمولاً همراه با شیوه امتیازدهی و معرفی مقیاس‌ها و نقطه برش برای مقیاس می‌باشند. کما این که محققان مختلف در این زمینه به تهیه

جدول ۴- وزن‌های عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی اکتشافی با چرخش واریماکس*

عوامل استخراجی			
سؤالات	مذهب به‌عنوان عامل حمایت‌کننده در زندگی (عامل ۱)	مذهب به‌عنوان نیاز درونی (عامل ۲)	عدم دین باوری (سکولار) (عامل ۳)
۱	۰/۷۴۸		
۲	۰/۷۵۳		
۳			-۰/۶۴۶
۴	۰/۷۱۲		
۵			۰/۶۰۰
۶	۰/۵۹۹		
۷	۰/۶۶۷		
۸	۰/۶۹۶		
۹	۰/۶۲۲		
۱۰	۰/۷۰۴		
۱۱	۰/۶۷۸		
۱۲	۰/۷۲۱		
۱۳		۰/۶۶۱	
۱۴			
۱۵		۰/۶۷۸	
۱۶		۰/۷۰۹	
۱۷		۰/۷۰۴	
۱۸		۰/۵۴۴	
۱۹		۰/۷۷۱	
۲۰	۰/۶۲۶		
۲۱		۰/۶۶۴	
۲۲		۰/۶۳۰	
۲۳		۰/۷۸۳	
۲۴		۰/۶۳۱	
۲۵		۰/۷۴۸	

a. Rotation converged in 7 iterations.

* Varimax with Kaiser Normalization

جدول ۵- شاخص‌های نیکویی برازش الگوی اندازه‌گیری پرسشنامه نگرش مذهبی

RMSEA	P value	df	χ
۰/۰۶۵	۰/۰۰۰۰	۲۷۲	۷۴۸/۵۵

1. Root Mean Square Error of Approximation- RMSEA

2. Goodness of fit index- GFI

3. Adjusted Goodness' of fit Index- AGFI

کاربردهای بالینی تا حد امکان کوتاه ولی واجد ویژگی‌های مطلوب روان‌سنجی باشد. لذا پرسشنامه حاضر از این نظر مطلوب است.

در تحقیق حاضر اکثر دانشجویان به مذهب به‌عنوان عامل حمایت‌کننده و در مرحله بعدی نیاز درونی نگاه می‌کردند. در نتیجه باید روی این نیاز و خواسته‌های دانشجویان متمرکز شد و در آموزش‌های مذهبی روی ابعاد حمایت‌گری آموزه‌های دینی و مناسک مذهبی مانند نماز روزه تأکید گردد و تبیین گردد که دانشجویان در کلیه امور زندگی به دین و تعالیم آن نیاز دارند. در مطالعه گنجی و حسینی ۷۶/۹٪ دانشجویان باورهای مذهبی زیاد داشتند و نمره دختران بالاتر از پسران بود [۲۲]. در صورتی که در این مطالعه میانگین کمتر از حد متوسط بوده است. به هر حال روند نگرش‌های دینی در جامعه روزانه در حال تغییر است و باید سیر این نگرش و جهت‌گیری دینی در اقل‌تار جوان جامعه تعیین گردد، تا در صورت سیر نزولی نگرش‌های مذهبی درصد چاره‌جویی و حل مشکل بر آید.

از نقاط قوت این مطالعه می‌توان به استفاده از روش‌های متنوع پایایی و روایی، تحلیل عاملی تأییدی و اکتشافی، استفاده از حجم نمونه مناسب، همگن بودن افراد مورد مطالعه اشاره نمود. اما از نقاط ضعف این مطالعه می‌توان به عدم وجود جوامع دانشجویی دیگر و طلاب و دانشجویان دیگر نقاط کشور و شهرهای با قومیت‌های متفاوت اشاره نمود این موضوع می‌تواند باعث سختی تعمیم‌پذیری نتایج به‌دست آمده از این مطالعه به کل جمعیت کشور گردد.

تشکر و قدردانی

نویسندگان از معاونت فرهنگی و دانشجویی دانشگاه تهران و کلیه دانشجویانی که در این تحقیق مشارکت داشتند کمال تشکر را دارند.

مقیاس و یا بومی‌سازی ابزار پرداخته‌اند. به‌عنوان نمونه می‌توان به مقیاس دینی سکولار، سنجش دین‌داری آرین [۱۵] و جهت‌گیری مذهبی بومی سازی شده آذربایجانی [۱۶] و پایبندی مذهبی [۱۷] اشاره نمود.

مقیاس جهت‌گیری مذهبی ۲۰ سؤالی جهت‌گیری دو بعدی آلپورت و فگین نیز دارای ابعاد درونی و بیرونی است، که آلفای آن در پژوهشی بر روی دانشجویان دانشگاه‌های تهران توسط جان بزرگی ۰/۷۲ و اعتبار ۰/۷۳ ذکر شده است [۱۸، ۱۹].

پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی احسان بهرامی شامل ۶۸ ماده در ۴ زیر مقیاس جهت‌گیری مذهبی، استقرار نیاافتگی، ارزنده‌سازی و کامجویی است. نتایج تحلیل آماری با استفاده از روش‌های گاتمن، اسپیرمن-براون و آلفای کرونباخ نشان می‌دهد که آزمون از ثبات و هماهنگی درونی قابل توجهی برخوردار است.

پرسشنامه نگرش سنج یونگ توسط خدایاری فرد تهیه شده است و در حقیقت پرسشنامه حاضر فرم کوتاه شده آن پرسشنامه است. این مقیاس، دارای شش مؤلفه اصلی مختلف شامل عبادات، اخلاقیات، ارزش‌ها و اثر مذهب و در زندگی و رفتار انسان مباحث اجتماعی و جهان بینی، باورها و علم و دین است. خدایاری فرد اعتبار سازه این مقیاس را نیز در صورت انجام قابل دفاع دانسته است [۲۰]. این پرسشنامه ابعاد اساسی اعتقادی را که شامل جهان بینی و ایدئولوژی است سنجش می‌کند. این مؤلفه‌ها تا حدودی با پرسشنامه حاضر هم‌خوانی دارد، لیکن تعداد مؤلفه‌ها و سؤالات پرسشنامه ذکر شده بیشتر است. پایایی مقیاس با آلفای کرونباخ ۰/۹۵ و اعتبار آن ۰/۸۵ است. که تقریباً مشابه نتایج پرسشنامه ۲۵ سؤالی نگرش‌سنج دینی حاضر است. در مطالعه ابراهیمی نسخه ۲۵ سؤالی پرسشنامه خدایاری فرد نگرش سنج دین روایی بیشتر داشته و بهترین ساختار عاملی با ۴ عامل مستقل بود و روایی سازه مطلوب داشت. نویسنده نتیجه می‌گیرد که این مقیاس ۲۵ سؤالی به دلیلی منطقی بودن بر ۴۰ سؤالی ارجح است [۲۱]. محققین توصیه کرده‌اند که مقیاس‌های دینی و معنوی در

References

1. Szaflarski M, Ritchey PN, Leonard AC, Mrus JM, Peterman AH, Ellison CG, et al. Modeling the effects of spirituality/religion on patients' perceptions of living with HIV/AIDS. *Journal of general internal medicine*. 2006;21 Suppl 5:S28-38.
2. Sorensen T, Danbolt LJ, Lien L, Koenig HG, Holmen J. The relationship between religious attendance and blood pressure: the HUNT Study, Norway. *International journal of psychiatry in medicine*. 2011;42(1):13-28.
3. Maselko J, Hayward RD, Hanlon A, Buka S, Meador K. Religious service attendance and major depression: a case of reverse causality? *American journal of epidemiology*. 2012;175(6):576-583.
4. Tavabi AA, Iran-Pour E. The association between religious beliefs and mental health amongst medical students. *JPMA. The Journal of the Pakistan Medical Association*. 2011;61(2):135-138.
5. Thune-Boyle IC, Stygall J, Keshtgar MR, Davidson TI, Newman SP. Religious/spiritual coping resources and their relationship with adjustment in patients newly diagnosed with breast cancer in the UK. *Psycho-oncology*. 2013;22(3):646-658.
6. Nakhaee N, Divsalar K, Jadidi N. Religious involvement and cigarette smoking among Iranian university students. *International journal of psychiatry in medicine*. 2009;39(2):189-198.
7. Pournaghash-Tehrani S, Ehsan HB, Gholami S. Assessment of the role of religious tendency in domestic violence. *Psychological reports*. 2009;105(3 Pt 1):675-684.
8. Khodayarifard M, Ghobari Bonab B, Shokouhi Yekta M. Perspectives on the development of religious attitude scales. *Journal of the Faculty of Letters and Humanities (Tehran)*. 2002;50-51(162-163):203-220. [Persian]
9. Atef-Vahid MK, Nasr-Esfahani M, Esfeedvajani MS, Naji-Isfahani H, Shojaei MR, Masoumeh YM, et al. Quality of life, religious attitude and cancer coping in a sample of Iranian patients with cancer. *Journal of research in medical sciences : the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*. 2011;16(7):928-937.
10. Kermani Mamazandi Z, Danesh E. The effect of religious attitude and sensation seeking on marital adjustment of pakdasht teachers. *Psychological Studies*. 2011;7(2):129-154. [Persian]
11. Shakeri J, Parvizifard AA, Sadeghi K, Moradi R. Personality Traits, Stress, Coping and Religious Attitudes among Individuals Attempting Suicide. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 2006;12(3):244-250. [Persian]
12. Williams RJ, Rose JL. The development of a questionnaire to assess the perceptions of care staff towards people with intellectual disabilities who display challenging behaviour. *Journal of intellectual disabilities : JOID*. 2007;11(2):197-211.
13. Rosen L, Zucker D, Brody D, Engelhard D, Manor O. The effect of a handwashing intervention on preschool educator beliefs, attitudes, knowledge and self-efficacy. *Health education research*. 2009;24(4):686-698.
14. Du Y, Kou J, Coghill D. The validity, reliability and normative scores of the parent, teacher and self report versions of the Strengths and Difficulties Questionnaire in China. *Child and adolescent psychiatry and mental health*. 2008;2(1):8.
15. Zargar Y, Najarian B, Naami AZ. The relationship of some personality variables, religious attitudes and marital satisfaction with addiction potential in personnel of an industrial factory in Ahvaz. *Quarterly Journal of Education and Psychology*. 2008;15(1):121-136. [Persian]
16. Karami J, Roghanchi M, Atari YA, Beshlidesh K, Shekari M. The simple and multiple relationships between some aspects of religious orientation and mental health. *Journal of Education and Psychology* 2006;13(3):31-52. [Persian]
17. Navabakhsh M, Pouryousefi H, Mirakhourli M. A survey about the degree of students' religious obligation of Islamic Azad University, Garmasr Branch. *Social Sciences Bulletin*. 2009;3(3):61-91. [Persian]
18. Azmoodeh P, Shahidi S, Denesh E. The relationship between happiness, hardiness and religious orientation among students. *Journal of Psychology*. 2007;11(1):60-74. [Persian]
19. Tahmasbipour N, Taheri A. The investigation of relationship between religious attitude (intrinsic and extrinsic) with depression in the university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2011;30:712-716.
20. Koushki S, Khalili Far M. Religious attitude & locus of control. *Andisheh Va Raftar (Applied Psychology)*. 2010;4(15):33-40. [Persian]
21. Ebrahimi A, Neshatdoost HT, Kalantari M, Molavi H, Asadollahi GA. Factor structure, reliability and validity of religious attitude scale. *Fundamentals of Mental Health*. 2008;10(2 (38)):107-116. [Persian]
22. Ganji T, Hosseini AF. Spirituality and anxiety in nursing students of faculty of nursing and midwifery Iran University of Medical Science -2006. *Iran Journal of Nursing*. 2010;23(64):44-51. [Persian]

Reliability and psychometric properties of the religious attitude questionnaire in student population

*Rahmati Najarkolaei F¹, Jafari MR², Anisi J³, Talkhabi M⁴

Abstract

Background: Studies have shown that religiosity was protective factor in diseases and psychology disorders. Thus assessment of religious attitude among young population is important. This study aimed to evaluate the reliability and psychometric properties of a religious attitude questionnaire in order to produce an appropriate local instrument for measuring religious attitudes.

Materials and methods: Totally, 428 new incoming students of Tehran University in 2011 were selected through quota and weighted sampling and answered 25 items religious attitude scale. In order to examine the construct validity, exploratory and confirmatory factor analysis was employed and Cronbach's alpha was used to examine the reliability.

Results: The population was composed of 428 students with mean age of 23.2 ± 5.1 years. The majority of them were single (%91) and unemployed (%81.1), and coming from township (%60). The descriptive statistics of the exploratory and confirmatory factor analysis indicate three factors with %65 of the variance and 0.96 of Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) index. The components included religion as a supporting factor in life, religion as an internal need, and secularity. These components were approved by the exploratory and confirmatory factor analysis. The reliability of the questionnaire was measured at 0.94 using Cronbach's alpha.

Conclusion: Meanwhile the validity and reliability questionnaire indices have been reported as a desirable level, this 25-questioned religious attitude questionnaire is a reliable and valid instrument that can be used for measuring religious attitudes.

Keywords: Religious attitude, Students, Reliability

1. Assistant Professor, health research Center, Baqiyatallah University of Medical Sciences, (*Corresponding author) fatemeh_rahmaty@yahoo.com

2. Department of psychology, Science and Research Branch Islamic Azad University, Saveh, Iran

3. MSc, Behavioral Sciences Research Center, Baqiyatallah University of Medical Sciences. Tehran, Iran

4. MSc, Mathematics Department, Faculty of Mathematical Sciences, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.